

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. 2. : ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

► **Αναγέννηση:** πνευματική κίνηση που κύριο χαρακτηριστικό της είναι η αναβίωση των αξιών της κλασικής αρχαιότητας που είχαν παραμεριστεί το Μεσαίωνα

- το πνεύμα του ανθρώπου απελευθερώνεται από τη θρησκευτική μονομέρεια της μεσαιωνικής σκέψης και γίνεται πιο φιλελεύθερο, πιο δημιουργικό και ερευνητικό
- έμπνευση από το παρελθόν, στόχος το μέλλον
- επαναστατικές επινοήσεις σε όλους τους τομείς της επιστήμης, της τέχνης και της λογοτεχνίας → η Ευρώπη εισάγεται στο νεότερο πολιτισμό της

► κοιτίδες

- ◆ πόλεις της Ιταλίας: Φλωρεντία, Βενετία, Ρώμη → επέκταση στην υπόλοιπη Ευρώπη
 - οικονομική άνθηση
 - φιλόδοξοι εκπρόσωποι της αστικής τάξης και φιλόμουσοι ηγεμόνες
 - πανεπιστήμια: πέραν των φιλοσοφικών αναζητήσεων επιχειρούν μια προσέγγιση στην οικονομική, κοινωνική και πνευματική ζωή
- οι πνευματικές δυνάμεις απελευθερωμένες από το δογματισμό του Μεσαίωνα διαμορφώνουν μια νέα αντίληψη για τον άνθρωπο

► Το κίνημα του ανθρωπισμού

Ανθρωπισμός: στροφή προς τη βαθύτερη γνώση των ελληνικών και λατινικών γραμμάτων και της αρχαιότητας γενικότερα (μελέτη, μετάφραση και σχολιασμός των αρχαίων συγγραφέων)

- Αναβίωση των κλασικών σπουδών υπήρχε και παλιότερα:
 - ✓ ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια 12^{ου} αι.
 - ✓ Βυζάντιο Μακεδόνων (9^{ος} -11^{ος} αι), Παλαιολόγων (13^{ος}-15^{ος} αι.)
- όμως τώρα:

Η μελέτη δε γίνεται σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά με στόχο την άντληση αξιών για τη θεμελίωση του σύγχρονου κόσμου

- Πρότυπο ανθρώπου: ο καθολικός άνθρωπος (homo universalis): προσωπικότητα πολύπλευρη με αγάπη για τη δημιουργική και δραστήρια ζωή, καθώς και με πίστη στις δυνάμεις του ανθρώπου (σωματικές και πνευματικές) → νέος τύπος ανθρώπου : δημιουργός πολιτισμού και υπεύθυνος για τη μοίρα του.
 - ✓ Σημαντικό ρόλο για τη δημιουργία ενός τέτοιου ανθρώπου παίζει κατά την αντίληψη του αναγεννησιακού ανθρώπου η εκπαίδευση («Ο άνθρωπος δε γεννιέται, γίνεται», Έρασμος.)

- ✓ Πεποίθηση εξάλλου της εποχής ήταν πως η Επιστήμη εξελίσσεται με την παρατήρηση, την εμπειρία και το πείραμα

► Συμβολή Ελλήνων λογίων στην ανθρωπιστική κίνηση

- 14^{ος} αι. : ο Μανουήλ Χρυσολωράς ως απεσταλμένος του βυζαντινού αυτοκράτορα για να ζητήσει βοήθεια εναντίον των Τούρκων
- εξέχουσες προσωπικότητες που συνόδευσαν τον αυτοκράτορα Ιωάννη Η' Παλαιολόγο στη σύνοδο της Φερράρας - Φλωρεντίας (1439): Γεννάδιος Σχολάριος, Μάρκος Ευγενικός, επίσκοπος Νικαίας Βησσαρίων, Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων
- διαπρεπείς Έλληνες και λόγιοι διδάσκουν στα ιταλικά πανεπιστήμια
⇒ ενίσχυση ανθρωπιστικών σπουδών στη Δύση : έντονο ενδιαφέρον για την έκδοση κειμένων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων, συλλογή αρχαίων χειρογράφων από βιβλιοθήκες και ηγεμόνες, (πολλά ελληνικά χειρόγραφα μεταφέρθηκαν και σώθηκαν στη Λαυρεντιανή βιβλιοθήκη της Φλωρεντίας και στη Μαρκιανή βιβλιοθήκη της Βενετίας.

► Διάδοση Αναγέννησης- Ανθρωπισμού: Τυπογραφία

1450: ο Ιωάννης Γουτεμβέργιος από τη Μάγεντα της Γερμανίας χρησιμοποίησε κινητά μεταλλικά στοιχεία για την εκτύπωση βιβλίων → τυπογραφία → 15^{ος} αι. : έκδοση 30-35 χιλιάδων βιβλίων · 16^{ος} αι.: έκδοση 150-200 χιλιάδες βιβλία

- η Αναγέννηση και ο Ανθρωπισμός διαδόθηκαν γρήγορα σε όλη την Ευρώπη
 - ✓ σημαντικές εστίες Αναγέννησης η Γαλλία, η Γερμανία, οι Κάτω Χώρες και η Ιβηρική Χερσόνησος
 - ✓ ανθρωπιστική δραστηριότητα σε πόλεις όπου υπήρχαν πανεπιστήμια και εκδοτικά κέντρα: Αμβέρσα, Παρίσι, Στρασβούργο, Μιλάνο, Βενετία.
- Η φιλομάθεια του κοινού περιορίστηκε στις πόλεις· στην επαρχία το πλήθος παρέμενε αναλφάβητο· μόνο μετά από δυο αιώνες (Διαφωτισμός) θα αφυπνιστούν περισσότερες συνειδήσεις

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

I.

1. Να ξέρετε πολύ καλά τη σημασία των όρων: *Αναγέννηση, Ανθρωπισμός, καθολικός άνθρωπος.*
2. Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε την Αναγέννηση ως «επανάσταση»; Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.
3. Ποια είναι η σημασία του όρου «ανθρωπιστικές σπουδές» στην εποχή μας; Ποια σχέση έχουν οι σπουδές αυτές με το κίνημα του Ανθρωπισμού;
4. Ποιος ήταν ο ιδανικός τύπος ανθρώπου στην Αναγέννηση; Ποιος είναι σήμερα ο ιδανικός τύπος ανθρώπου όσον αφορά την επιστημονική του κατάρτιση; Πού οφείλεται η διαφορά; **(γραπτά)**
5. Αφού μελετήσετε το χάρτη στη σελ. 121 του βιβλίου σας να εξηγήσετε γιατί η Αναγέννηση είχε τις συγκεκριμένες εστίες.
6. Ποια βιβλία εκδόθηκαν σε περισσότερα αντίτυπα περί το 1500 μ. Χ., σύμφωνα με το στατιστικό διάγραμμα της σελ. 121 του βιβλίου σας; Να εξηγήσετε τη διαφοροποίηση στα ποσοστά των εκδόσεων.

II.

Αντλώντας στοιχεία από τις παρακάτω πηγές και αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις να προσδιορίσετε τον τύπο του ανθρώπου που οραματίζονταν να διαμορφώσουν οι ανθρωπιστές.

ΠΗΓΗ Α'

Θέλω τον αυλικό ευγενή, πνευματώδη, ευφύη και χαριτωμένο. Εκτιμώ ότι το πραγματικό επάγγελμα του αυλικού πρέπει να είναι αυτό της ενασχόλησης με τα όπλα· οφείλει να είναι δυνατός και φοβερός ενώπιον των εχθρών, αλλά σε όλες τις άλλες περιπτώσεις να είναι ανθρώπινος, μετρημένος και σοβαρός. Θέλω να γνωρίζει όχι μόνον τα λατινικά αλλά και τα ελληνικά, να γνωρίζει να γράφει σε στίχους και σε πεζό. Θα ήθελα επίσης να κατέχει πολλές ξένες γλώσσες. Θα έπρεπε εξίσου να ξέρει να κολυμπά, να αθλείται στο τρέξιμο και τη λιθοβολία. Η μόρφωσή του θα μου φαινόταν ανεπαρκής, αν δεν είχε γνώσεις μουσικής.

Baldassar Castiglione, Το βιβλίο του αυλικού (1528)

ΠΗΓΗ Β'

Περιμένω και θέλω να μάθεις τέλεια τις γλώσσες: πρώτα τα ελληνικά, όπως θέλει ο Κοϊντιλιανός. Έπειτα τα λατινικά, τα εβραϊκά για την Αγία Γραφή, τα χαλδαϊκά και τα αραβικά για τους ίδιους λόγους. Και θέλω να διαμορφώσεις το ύφος σου στα ελληνικά μιμούμενος τον Πλάτωνα και στα λατινικά μιμούμενος τον Κικέρωνα. Επιθυμώ να μην υπάρχει γνώση επιστημονική που να μην την έχεις στη μνήμη σου. (...) Και στη γνώση της φυσικής ιστορίας θέλω να επιδοθείς με ζήλο, για να μην υπάρχει είδος ψαριού σε θάλασσα, ποτάμι και πηγή που να το αγνοείς, να γνωρίζεις όλα τα πουλιά του ουρανού, όλα τα δένδρα, τα φυτά του δάσους, όλα τα είδη χόρτων της γης, όλα τα μέταλλα. (...) Τέλος... όταν γίνεις άντρας, οφείλεις να αφήσεις την ήρεμη ζωή και την ησυχία των σπουδών, για να μάθεις την τέχνη του ιππότη και των όπλων, ώστε να μπορείς να υπερασπίζεσαι το σπίτι μας και να βοηθάς τους φίλους μας σε όλες τις δύσκολες στιγμές που προκαλούνται από τις ενέργειες των κακοποιών.

Fr. Rabelais, Pantagruel (1532), κεφ. VIII

ΠΗΓΕΣ

A

... Ίσως δε θα ήταν άσκοπο να δανειστούμε από τον Ωγκυστέν Ρενωντέ, ιστορικό του ουμανισμού της Τοσκάνης και της Ευρώπης εν γένει έναν ευρύ ορισμό (ενν. του ουμανισμού που έδωσε και που φαίνεται να καλύπτει τη γενική σημασία του όρου «Με τη λέξη ουμανισμός μπορούμε να ορίσουμε μια δεοντολογία της ευγένειας του ανθρώπινου όντος. Στραμμένη ταυτόχρονα προς τη διπλή κατεύθυνση της μελέτης και της δράσης, η δεοντολογία αυτή αναγνωρίζει, εξυμνεί το μεγαλείο του ανθρώπινου πνεύματος, τα ρωμαλέα δημιουργήματά του, αντιπαραθέτει τη δύναμή του στη βίαιη δύναμη της άψυχης φύσης. Το σημαντικότερο είναι η προσπάθεια του ατόμου να αναπτύξει μέσα του, χάρη σε μια αυστηρή και μεθοδική πειθαρχία, όλες τις ανθρώπινες δυνάμεις, ώστε να μην αφήσει να χαθεί τίποτα από ό,τι μπορεί να μεγαλύνει τον άνθρωπο, να τον εξιδανικεύσει “Να τείνει κανείς με μια αδιάπτωτη προσπάθεια, λέει ο Γκαίτε στην αρχή του δεύτερου μέρους του Φάουστ, προς την ανώτατη μορφή ζωής „ Το ίδιο και ο Σταντάλ, ο οποίος έλεγε στον Ευγένιο Ντελακρουά (31.1.1850) “Μην παραμελείτε τίποτα που θα μπορούσε να σας κάνει μεγάλο,.. Μια τέτοια δεοντολογία της ευγένειας του ανθρώπου επιβάλλει στην κοινωνία μια συνεχή προσπάθεια, προκειμένου να επιτύχει στους κόλπους της την τελειότερη μορφή των ανθρώπινων σχέσεων · προκειμένου να πραγματοποιήσει μια τεράστια κατάκτηση, μια τεράστια εργασία πνευματικής καλλιέργειας, μια συνεχώς ευρύτερη επιστημονική γνώση του ανθρώπινου κόσμου. Ο ουμανισμός εγκαθιδρύει μια ατομική και μια συλλογική ηθική · εγκαθιδρύει ένα δίκαιο και μια οικονομία · καταλήγει σε μια πολιτική · προσφέρει τροφή σε μια τέχνη και σε μια λογοτεχνία. »

[...] Ο ουμανισμός είναι ορμή, στάση μαχητική, που αποσκοπεί στη σταδιακή χειραφέτηση του ανθρώπου, συνεχής αναζήτηση των δυνατοτήτων που έχει ο άνθρωπος να βελτιώσει ή να αλλάξει το πεπρωμένο του

F. Braudel, Γραμματική των Πολιτισμών, μτφρ. Άρης Αλεξάκης, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2002, σ. 465,466

B

Ο Μακιαβέλλι την εποχή της δεύτερης εξορίας του (1513, στο γέρμα της ζωής του γράφει: « Όταν νυχτώνει γυρίζω στο σπίτι και μπαίνω στο γραφείο μου. Στο κατώφλι βγάζω τα βρόμικα και λασπωμένα παλιόρουχα που φοράω όλη μέρα , και βάζω ρούχα αντάξια αυλής βασιλικής... Έτσι ντυμένος κατά πως πρέπει, μπαίνω στις αρχαίες Αυλές, ανάμεσα στους ανθρώπους της Αρχαιότητας. Εκεί με υποδέχονται με στοργή και βρίσκω τη μόνη τροφή που μου ταιριάζει και που γι αυτήν είμαι καμωμένος. Εκεί δε νιώθω καμιά ντροπή να κουβεντιάζω μαζί τους , και να τους ρωτάω για τα κίνητρα των πράξεών τους . Και αυτοί με την ανθρωπιά που τους διακρίνει , μου απαντούν.»

Γ

Θέλω τον αυλικό ευγενή, πνευματώδη, ευφυή και χαριτωμένο. Εκτιμώ ότι το πραγματικό επάγγελμα του αυλικού πρέπει να είναι αυτό της ενασχόλησης με τα όπλα· οφείλει να είναι δυνατός και φοβερός ενώπιον των εχθρών, αλλά σε όλες τις άλλες περιπτώσεις να είναι ανθρώπινος, μετρημένος και σοβαρός. Θέλω να γνωρίζει όχι μόνον τα λατινικά αλλά και τα ελληνικά, να γνωρίζει να γράφει σε στίχους και σε πεζό. Θα ήθελα επίσης να κατέχει πολλές ξένες γλώσσες. Θα έπρεπε εξίσου να ξέρει να κολυμπά, να αθλείται στο τρέξιμο και τη λιθοβολία. Η μόρφωσή του θα μου φαινόταν ανεπαρκής, αν δεν είχε γνώσεις μουσικής.

Baldassar Castiglione, Το βιβλίο του αυλικού (1528)

Δ

Περιμένω και θέλω να μάθεις τέλεια τις γλώσσες: πρώτα τα ελληνικά, όπως θέλει ο Κοϊντιλιανός. Έπειτα τα λατινικά, τα εβραϊκά για την Αγία Γραφή, τα χαλδαϊκά και τα αραβικά για τους ίδιους λόγους. Και θέλω να διαμορφώσεις το ύφος σου στα ελληνικά μιμούμενος τον Πλάτωνα και στα λατινικά μιμούμενος τον Κικέρωνα. Επιθυμώ να μην υπάρχει γνώση επιστημονική που να μην την έχεις στη μνήμη σου. (...) Και στη γνώση της φυσικής ιστορίας θέλω να επιδοθείς με ζήλο, για να μην υπάρχει είδος ψαριού σε θάλασσα, ποτάμι και πηγή που να το αγνοείς, να γνωρίζεις όλα τα πουλιά του ουρανού, όλα τα δένδρα, τα φυτά του δάσους, όλα τα είδη χόρτων της γης, όλα τα μέταλλα. (...) Τέλος... όταν γίνεις άντρας, οφείλεις να αφήσεις την ήρεμη ζωή και την ησυχία των σπουδών, για να μάθεις την τέχνη του ιππότη και των όπλων, ώστε να μπορείς να υπερασπίζεσαι το σπίτι μας και να βοηθάς τους φίλους μας σε όλες τις δύσκολες στιγμές που προκαλούνται από τις ενέργειες των κακοποιών.

Fr. Rabelais, Pantagruel (1532), κεφ. VIII